

INTRODUKSIYA OLUNMUŞ ŞAFTALI BİTKİSİ SORTLARININ BIOMETRİK GÖSTƏRİCİLƏRİ

Z.F. SƏRHƏDOVA

AKTN Meyvəçilik və Çayçılıq Elmi Tədqiqat İnstitutu

Məqalədə, şaftalı bitkisi sortlarının biometrik göstəriciləri haqqında məlumat əks olunmuşdur. Tədqiqat işində Quba-Xaçmaz bölgəsi şəraitində introduksiya olunmuş şaftalı sortlarının aqrobioloji xüsusiyyətlərinin, inkişaf göstəricilərinin öyrənilməsi və bölgənin torpaq iqlim şəraitinə adaptasiya olunmasının öyrənilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Sortların bioloji xüsusiyyətlərinin müqayisəsi üçün nəzarət Fə dai sortundan istifadə olunmuşdur. Tədqiqat işində şaftalı bitkisi sortlarının vegetasiyadan əvvəl və sonra ağacın biometrik ölçülərindən ağacların hündürlüyü, ştambın en kəsiyi və çətirin ölçüləri barədə məlumatlar verilmişdir. Tədqiqat işinin nəticəsi olaraq introduksiya olunmuş şaftalı bitkisi sortlarından biometrik göstəriciləri yüksək olan sortlar qeydə alınmışdır. Şaftalı bitkisi sortlarının biometrik göstəriciləri sortların bioloji xüsusiyyətlərindən asılı olmaqla bitkilərin yetişdirilməsində vacib aqrotexniki qulluq tədbiri olan budamanın aparılma xüsusiyyətlərini əvvəlcədən müəyyən etmək imkanı verir.

Açar sözlər: şaftalı, sort, introduksiya, biometrik göstəricilər.

Rеспублиkamızda meyvəçiliyin tarixi çox qədim zamanlara gedib çıxır və ölkə əhalisinin meyvə məhsullarına olan tələbatını ödəmək üçün geniş imkanlar vardır. Bu baxımdan şaftalı bitkisinin Azərbaycanın bütün bölgələrində becərilmə imkanları genişdir. Bundan əlavə şaftalı bitkisi məhsulundan müxtəlif məmulatların hazırlanması, ondan həm təzə, həm emal olunmuş şəkildə ilboyu istifadə etmək imkanı və əhalinin bu bitkinin meyvələrinə günün-gündən artan tələbatı şaftalı bitkisinin becərilmə texnologiyasının işlənilib hazırlanmasına əsas verir. Şaftalı bitkisi sortlarının xarici mühit amillərinə münasibəti müxtəlifdir. Məhz bu səbəbdən bu bitkinin sortlarının inkişaf göstəricilərinin öyrənilməsinə zərurət yaranır [1;2;3]. Şaftalı bitkisi ağacları tez böyüyür və inkişaf edir. Şaftalı bitkisi sortlarının ağacları müxtəlif hündürlüyə, diametrə və çətrə malikdir. Çətir formasının meyvə keyfiyyətinə təsiri çoxdur. Belə ki, çox sıx çətrə malik sortlarda meyvələr kölgədə qalıb keyfiyyətini itirərək rəngini ala bilmir, dadsız və xırda olurlar. Seyrək və orta seyrək çətirli ağaclarla meyvə işıqdan tam istifadə etməklə meyvələr öz rəngini alır, şəkər faizi artır, meyvələrin qalma müddəti uzanır və meyvənin yığılımı daha da asan olur [4;5].

Material və metodika. Tədqiqat işi MÇETİ-nin Zərdabi adına ETB-da 0,17 ha sahədə 3x5 əkin sxemində ekilmiş, 18 şaftalı və nektarin sortları üzərində yerinə yetirilir. Müşahidə altında Meloks-26, Meloks-31, Meloks-37, Netiks-25, Netiks-28, Netiks-30, Netiks-34, Rediks-25, Rediks-27, Rediks-30, Rediks-2-110, Maliks-25, Maliks-36, Maliks-145, Quayoks-30, Quayoks-35, Qarteyro, Qarteda sortlarıdır. Tədqiqat işləri bağçılıq üzrə ümumi qəbul olunmuş Miçurin adına UİMİ-nun Meyvə, giləmeyvə və

qərzəkli meyvə bitkilərinin proqramması və metodikası (1973) əsasında həyata keçirilmişdir. Tədqiqat işində digər sortların pomoloji xüsusiyyətlərinin müqayisəli öyrənilməsində nəzarət Fə dai sortundan istifadə olunmuşdur. Biometrik ölçülər 3-5 ağac üzərində aparılmışdır.

Tədqiqatın məqsədi. Quba-Xaçmaz bölgəsində introduksiya olunmuş şaftalı sortlarının aqrobioloji xüsusiyyətlərinin, inkişaf göstəricilərinin öyrənilməsi və bölgənin torpaq iqlim şəraitinə adaptasiya olmuş yüksək inkişaf göstəricilərinə malik sortların seçilməsidir.

Eksperimental hissə. Tədqiqat illərində şaftalı bitkisi sortlarının biometrik göstəricilərindən ağacın hündürlüyü, ştambın en kəsiyi və çətirin ölçüləri vegetasiyadan əvvəl və vegetasiyanın sonunda ölçmə işləri aparılmışdır. Bioloji xüsusiyyətlərinə görə yeni introduksiya olunmuş şaftalı sortları bir-birindən fərqlənilir. Sortlar gövdə, budaq və qabıqların quruluşuna, rənginə, iriliyinə və yoğunluğuna görə seçilir.

Tədqiqat işi nəticəsində introduksiya edilmiş şaftalı sortlarının ağacların hündürlüyü vegetasiyadan əvvəl 1,08-1,49 m, vegetasiyadan sonra isə 1,88-2,90 m arası dəyişmişdir. Fə dai (n) sortu ilə müqayisədə ağacların hündürlükləri Netiks-28, Meloks-31 sortu daha yüksək, digər sortlar isə nisbətən aşağı göstəricilərə malik olmuşlar.

Ştambın en kəsiyi vegetasiyadan əvvəl 2,5-4,5 sm, vegetasiyadan sonra isə 4,9-7,9 sm arası dəyişmişdir. Fə dai (n) sortu ilə müqayisədə ağac ştambının eni Meloks-26, Netiks-25, Netiks-28, Netiks-30, Netiks-34, Rediks-25, Rediks-2-110, Quayoks-30, Qarteyro, Qarteda sortları daha yüksək, digər sortlar isə nisbətən aşağı göstəricilərə malik olmuşlar.

İntroduksiya olunmuş şaftalı bitkisi sortlarının biometrik ölçüləri

Sıra №-si	Sort	Vegetasiyanın əvvəli			Vegetasiyanın sonu		
		Ağacın hündürlüyü (m)	Ağacda ştambın en kəsiyi (sm)	Ağacın çətinin eni (m)	Ağacın hündürlüyü (m)	Ağacda ştambın en kəsiyi (sm)	Ağacın çətinin eni (m)
1	Fədəi (n)	1,35	2,5	1,16	2,69	5,2	1,48
2	Meloks-26	1,08	3,3	0,95	1,93	6,2	1,51
3	Netiks-25	1,30	3,3	1,19	2,15	6,3	1,40
4	Rediks-25	1,34	3,2	1,14	2,52	6,4	1,78
5	Maliks-25	1,30	4	1,60	2,63	6,2	2,29
6	Rediks-27	1,46	3,7	1,02	2,18	5,5	1,76
7	Netiks-28	1,36	4,4	1,46	2,90	7,9	1,75
8	Netiks-30	1,45	4	1,22	1,93	7,7	1,59
9	Quayoks-30	1,48	4,5	1,43	2,17	7,8	1,70
10	Rediks-30	1,49	3,7	1,19	2,04	5,9	1,88
11	Maliks-145	1,13	3,3	1,08	2,23	5,1	1,86
12	Meloks-31	1,26	3,6	1,28	2,82	6,1	1,75
13	Meloks-37	1,34	3,6	1,20	2,19	6,4	1,95
14	Rediks-2-110	1,31	3,4	1,15	2,45	7	1,81
15	Netiks-34	1,43	4	1,18	2,73	7,5	1,95
16	Maliks-36	1,18	2,6	1,02	1,88	4,9	1,63
17	Quayoks-35	1,17	3,2	1,08	2,18	5,3	1,81
18	Qarteyro	1,26	3,2	1,22	2,07	7,2	1,61
19	Qarteda	1,41	3,5	1,39	1,88	7	1,86

Ağacların hündürlüyü vegetasiyadan əvvəl 0,95-1,60 m, vegetasiyadan sonra isə 1,40-2,29 m arası dəyişmişdir. Fədəi (n) sortu ilə müqayisədə ağac çətinin eni Netiks-25, Netiks-28, Quayoks-30 sortları nisbətən aşağı, digər sortlar isə daha yüksək göstəricilərə malik olmuşlar.

Nəticə. Quba-Xaçmaz bölgəsində introduksiya olunmuş şaftalı bitkisi sortlarının aqrobioloji xüsu-

siyyətləri, o cümlədən, biometrik göstəriciləri tərfimizdən öyrənilmişdir. Tədqiqat işləri aparılarkən müəyyən edilmişdir ki, həmin bitkiyə məxsus sortların bioloji xüsusiyyətlərindən asılı olaraq sortların biometrik göstəriciləri müxtəlif olmuşdur.

Tədqiqat işi nəticəsində introduksiya edilmiş şaftalı sortlarının ağacların hündürlüyü vegetasiyadan əvvəl 1,08-1,49 m, vegetasiyadan sonra isə 1,88-2,90 m arası dəyişmişdir. Fədəi (n) sortu ilə müqayisədə ağacların hündürlükləri Netiks-28, Meloks-31 sortu daha yüksək, digər sortlar isə nisbətən aşağı göstəricilərə malik olmuşlar. Ştambın eni vegetasiyadan əvvəl 2,5-4,5 sm, vegetasiyadan sonra isə 4,9-7,9 sm arası dəyişmişdir. Fədəi (n) sortu ilə müqayisədə ağac ştambının eni Meloks-26, Netiks-25, Netiks-28, Netiks-30, Netiks-34, Rediks-25, Rediks-2-110, Quayoks-30, Qarteyro, Qarteda sortları daha yüksək, digər sortlar isə nisbətən aşağı göstəricilərə malik olmuşlar. Sortların ağacların hündürlüyü vegetasiyadan əvvəl 0,95-1,60 m, vegetasiyadan sonra isə 1,40-2,29 m arası dəyişmişdir. Fədəi (n) sortu ilə müqayisədə ağac çətinin eni Netiks-25, Netiks-28, Quayoks-30 sortları nisbətən aşağı, digər sortlar isə daha yüksək göstəricilərə malik olmuşlar.

Beləliklə, şaftalı bitkisinin sortları üzərində aparılmış biometrik ölçülərin göstəriciləri tədqiqat işinin metodikasına tam uyğunluq gətirməklə, gələcəkdə həmin bitkinin sortlarından yüksək səmərəliliyə malik məhsulun əldə edilməsinə şərait yaradacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Həsənov Z.M., Əliyev C.M.- Меуэфçілік, Вакі, 2011, 519 s. 2. Зуева Г.А. *Общая фенология (конспект лекций)* Елабуга: Изд-во ЕГПИ, 2008. – 54 с. 3. Резвякова С. В., Гурии А. Г., Ревани Н. Ю., Резвякова Е. С., Приемы повышения продуктивности и экологической устойчивости растений на биологической основе, Изд-во ФГБОУ ВО Орловский ГАУ, 2017, 179 с. 4. Соколова С.А., Соколов Б.В., Персик, Карта Молдавская, 1987, 209 с. 5. Daniela Giovannini1, Alessandro Liverani1, Daniele Bassi2 and Marc Lateur3, ECPGR Priority Descriptors for Peach [Prunus persica (L.) Batsch], 2013, p.32

Биометрические показатели интродуцированных сортов персика

З.Ф.Сархадова

В статье дана информация о биометрических показателях сортов персика. Основное внимание в исследовании уделено изучению агробиологических особенностей интродуцированных сортов персика и их адаптации к почвенно-климатическим условиям Губа-Хачмазского района. Для сравнения биологических особенностей сортов был использован сорт Фадая, как контрольный сорт. В ходе исследования были получены данные о сортах персикового растения до и после вегетации, о высоте деревьев, ширине кроны и размерах пушочного дерева. В результате исследования были зарегистрированы сорта с высокими биометрическими свойствами из интродуцированных сортов персика. В зависимости от биологических свойств сорта биометрические свойства сортов персика позволяют заранее определить особенности проведения обрезки, которая является важной агротехнической обработкой для растений.

Ключевые слова: персик, сорт, интродукция, биометрические показатели.

Biometric indicators of introduced peach varieties

Z.F.Sarkhadova

The article provides information about the biometric indicators of peach varieties. The main focus of the study is on the study of the agrobiological characteristics of introduced peach varieties and their adaptation to the soil and climatic conditions of the Guba-Khachmaz region. To compare the biological characteristics of varieties, the Fadai variety was used as a control variety. During the study, data were obtained on the peach plant varieties before and after the growing season, on tree height, crown width, and size of the umbilical tree. As a result of the study, varieties with high biometric properties from introduced peach varieties were recorded. Depending on the biological properties of the varieties, the biometric properties of the peach varieties make it possible to determine in advance the peculiarities of pruning, which is an important agrotechnical treatment for plants.

Key words: peach plant, variety, introduction, biometric indicators.

serhedova@inbox.ru